

Over water en profeten

(Watersymposium van de Raad van Kerken Nederland, 22 maart 2013)

© Klaas Spronk

Bij de opening van dit watersymposium is verwezen naar de oudtestamentische profeet Amos. Weet u wel hoe gevaarlijk dat is! Je doet het omdat je een medestander denkt binnen te halen en je hoopt dat jouw standpunt daarmee aan gezag wint. In zekere zin krijg je via een Bijbels profeet zelfs God aan jouw kant. Je zult dat waarschijnlijk liever niet met zoveel woorden zeggen, want dat neigt naar hoogmoed of geestdrijverij. Maar toch: een profeet spreekt namens God. En dat zegt wat. Wie een profeet aan zijn zij heeft stijgt boven de alledaagse discussies uit.

Weet echter wel waar je aan begint. Het kan je lelijk opbreken. Er is een veelzeggend verhaal in de Bijbel (men vindt het in 1 Koningen 22) over een koning in Israël die hetzelfde doet. Hij is van plan de stad Ramot in het Noorden van het land, vlak bij de huidige grens met Syrië, terug te veroveren op de Arameeërs. Hij staat in zijn recht, want die stad hoorde vanouds bij Israël. Voor de zekerheid vraagt hij zijn bondgenoot, de koning van het zuidelijke rijk Juda, mee. Die wenst op zijn beurt goddelijke instemming. Dat kan geregeld worden. Maar liefst vierhonderd profeten geven de koningen een goddelijke garantie op succes. De koning van Juda gaat voor zeker: “Is er niet nog een profeet, die dit van onafhankelijke zijde kan bevestigen?” Zijn collega weet nog wel iemand, maar die wil hij liever niet vragen. Die profeteert alleen maar narigheid. Die onheilsprofeet houdt hij liever buiten de deur. De koning van Juda houdt echter voet bij stuk. Dus ook die ene profeet – Micha heet hij – mag zijn zegje doen. Tot ieders verbazing valt hij zijn vierhonderd collega's bij: “Trek op”, zegt hij. “Uw veldtocht zal slagen en de Heer zal u de stad in handen geven.” De koning van Juda is gerustgesteld, maar die van Israël niet. Hij gelooft er niets van en dringt er bij Micha op aan om in Gods naam de waarheid te zeggen. En die krijgt hij dan te horen: Israël zal als een kudde schapen zonder herder zijn. Het ziet er slecht uit voor Israël en voor zijn leider in het bijzonder. Micha wil ook nog wel even kwijt hoe het komt dat die andere profeten het niet goed zien. Ze zijn misleid door God zelf. Die heeft ze op een dwaalspoor gezet om de koning van Israël op die onzalige gedachte van een aanval tegen de machtige Arameeërs te brengen. Ondanks deze tegenstem gaat de veldtocht toch door. Alsof met meerderheid van stemmen beslist kan worden wat de wil van God is. De koning van Israël is wel allerm minst zeker van zijn zaak en stelt zich in de strijd “low profile” op. Het lijkt hem beter om op het slagveld niet herkend te worden als de aanvoerder. Desalniettemin legt hij het loodje. Een verdwaalde pijl – maar wat is toeval in deze? – treft hem dodelijk.

Kortom, moet je van een profeet niet in de eerste plaats tegenspraak verwachten? En hoe ga je daar dan vervolgens mee om? Is hier trouwens wel tegenspraak te verwachten? We hebben het hier niet over oorlogsplannen maar over het veel nobeler streven naar voldoende schoon water voor iedereen en op basis daarvan een alleszins gerechtvaardigde oorlogsverklaring aan de vervuilers en inpikkers. Misschien dat er op de vierhonderd mensen die je ernaar vraagt er één is die het niet met je eens is. Maar om daar dan profetische gaven achter te zoeken?

Is het overigens wel zinvol om de Bijbel erbij te halen? Wat is er vanuit dat oude geschrift nu over ons waterprobleem te zeggen? Er wordt natuurlijk in de Bijbel wel over water gesproken, veel zelfs. Maar dat is van een andere orde. Het gaat om te beginnen over het water dat het leven juist bedreigt. God begrenst bij de schepping de oceaan om ruimte te maken voor het droge en de planten, dieren en mensen daarop. En als God er weer een eind aan wil maken laat Hij dat water terugkomen. Aan Noach, die het overleefd heeft, belooft God dat het water nooit meer terug zal komen. Dat is een bemoedigende gedachte bij de stijgende waterspiegel. Over die dijk van een tekst kunnen we het mooi over hebben als we bedacht hebben dat we als kerken ons ook met de opwarming van de aarde bezig moeten gaan houden.

In de Bijbel gaat bij water vaker over ons huidige thema: drinkwater voor iedereen. Regelmatig is dat een probleem. Je zult als volk maar door de woestijn moeten trekken, zoals Israël toen het bevrijd was uit het (overigens prettig waterrijke) Egypte. Het komt ook nogal eens voor dat in het beloofde land de kwaliteit van het drinkwater ernstig te wensen overlaat of dat de regens uitblijven. Dat zijn zaken van leven of dood. Om die reden wordt het watermanagement niet slechts aan prins en koning overgelaten. Het is een zaak waarin goden zich profileren. Volgens de Kanaänieten wordt het allemaal geregeld door de god van de vruchtbaarheid Baäl en zijn dochters, de godinnen van de dauw. Volgens de Bijbel zit de God van Israël er achter. Wanneer de profeet Elia zijn volksgenoten er van wil overtuigen dat alleen zijn God vereerd mag worden bewijst hij dat door de regen te regelen. Zijn opvolger Elisa doet hetzelfde door een verziekte waterbron te reinigen. Je zou dus kunnen zeggen dat God en zijn profeten de neus niet ophalen voor een bijeenkomst zoals vandaag. Al zullen we vandaag weinig meer kunnen met de oude benadering: bidden om regen en magische handelingen verrichten om water te zuiveren. Al is de invloed van dat achterhaalde wereldbeeld wel hardnekkig en duikt het in allerlei varianten steeds weer op, zoals wanneer mensen boos worden op de presentator van het weerbericht bij een onaangename weersvoorspelling. Misschien dat het daarom voor alle duidelijkheid wel goed is om hier te stellen dat we God niet ter verantwoording kunnen en mogen roepen voor falend watermanagement. Het is eerder andersom.

Wat valt er vanuit onze christelijke traditie, gevoed door de Bijbelse verhalen, nu toe te voegen aan de moderne discussie over het milieu in het algemeen en het drinkwater in het bijzonder? Soms wordt er een beschuldigende vinger uitgestoken naar die christelijke traditie. Die zou er aan hebben bijgedragen dat onze Westerse cultuur zo weinig respect opbrengt voor de natuur. Dat komt, zo wordt dan beweerd, omdat in het verhaal van de schepping de mens centraal wordt gesteld. De natuur is ondergeschikt aan de mens, die volgens Genesis 1 nadat God zijn scheppingswerk voltooid had de opdracht krijgt om te heersen over de aarde en over alles wat daar groeit, rondloopt en vliegt. Dat zou er uiteindelijk in de moderne tijd toe geleid hebben dat het zo slecht gaat met de aarde. Het gaf de mens de vrijheid om vooral aan zichzelf te denken en onvoldoende respect voor de eigenwaarde van de natuur te hebben. Vooral bij Christenen zou je dat kunnen zien. Zij hebben voor een belangrijk deel vorm gegeven aan de Westerse samenleving. Dat die rooibouw heeft gepleegd op de natuur zou te maken hebben met de christelijke erfenis. Was in het verleden de natuurgodsdienst meer dominant geweest, dan zou de wereld er nu anders en waarschijnlijk minder vervuild uitgezien. Hadden de Germanen en Batavieren

zich maar nooit laten bekeren tot het Christendom. Hadden de oorspronkelijke bewoners van Amerika het maar niet verloren van de Spanjaarden en de Engelsen.

De heerschappij van de mens over de natuur lijkt op het meedogenloze werk van een dictator die vooral uit is op het eigenbelang. Zo kan God het toch niet bedoeld hebben? Zou het niet meer iets van rentmeesterschap moeten zijn met veel respect voor datgene wat in jouw macht is gegeven? Deze kritische visie op de rol van het Christendom wordt gebruikt als een reden om helemaal met het christelijk geloof te breken. Er zijn er die het verruilen voor een soort van aanbidding van de natuur. Wat ook gebeurt – en daar zal ik me nu meer op richten – is dat bij mensen die de Bijbel nog wel serieus willen blijven nemen gezocht wordt naar een meer natuurvriendelijke benadering. Een groep Bijbelwetenschappers pleit voor een ecologische lezing van de Bijbel. Die zet in bij het genoemde besef dat de klassieke Bijbelse antropocentrische benadering – waarbij het dus in Gods naam in deze wereld vooral om de mens draait – niet goed blijkt te zijn. In plaats daarvan moet de aarde centraal komen te staan. De aarde wordt subject. Het woord wordt geschreven met een hoofdletter. De aarde moet een stem krijgen. En dan moet de mens even stil zijn. Dan klinken sommige liederen uit de Bijbel heel anders. “Rivieren klappen in de handen, de bergen jubelen het uit”, zingen we met Psalm 98. In Psalm 148 worden de bergen, bomen en dieren opgeroepen God te loven. Je zou kunnen zeggen dat hun dat door mensen maar al te vaak onmogelijk wordt gemaakt. Er zijn er ook die zeggen dat de profetie nu niet meer van mensen, maar van de natuur komt. De vervuilde rivieren, de brandende bossen, het stijgende water, het is de stem van de aarde die ons ter verantwoording roept. Je zou er de stem van God in kunnen horen.

Ik betwijfel het. Ik hoor er vooral bezorgde en bange mensen in. De natuur is mooi en de moeite van het bewaren waard. Maar de natuur is ook hard en ik wil me er niet aan uitleveren. Ik denk trouwens ook dat het een misverstand is dat de Bijbel ons leert dat de mens centraal staat en zijn gang maar kan gaan in en met de natuur. De Bijbel – zeker ook het scheppingsverhaal – leert de mens zijn grenzen kennen en daar wijs mee om te gaan. De eerste grens is die tussen mens en God. Wanneer de mens die grens overschrijdt wordt hij door God op zijn nummer gezet. Je zou kunnen denken dat dit kleinzielig is van God, die zijn status niet wil delen. Ik zou het eerder uit willen leggen als een manier van God om de mens tegen zichzelf te beschermen. In feite is wat God in de verhalen doet de mens confronteren met zijn handelen: weet je wel wat je doet en waarom? En dat is nu ook precies de rol van de profeten. Bij voorkeur richten die zich tot koningen, tot mensen met macht. Vaak zijn juist zij – mannen zoals David, Salomo, Achab, Herodes – letterlijk en figuurlijk grensverleggend bezig. Dat kan vooruitgang opleveren, maar het kan ook fundamenteel fout gaan. Profeten houden ze bij die les. Daar zijn mooie verhalen over te vertellen. Maar laten we eens kijken in hoeverre het ons verhaal kan worden. Stel je voor dat Amos van zijn sokkel zou komen en zijn opwachting zou maken in ons midden.

“Waar zijn jullie in Gods naam mee bezig?!” zou de profeet ons mogelijk vragen. We zouden hem zonder vrees kunnen antwoorden dat we met een goede zaak bezig zijn: drinkwater voor iedereen. Wat kan daar nu op tegen zijn? Sterker nog, ooit was er een koning die kon verwijzen naar de instemming van 400 profeten. Wij hebben de Wereldraad van Kerken achter ons. “O, in dat geval hebben jullie mijn en – wat belangrijker is – Gods zegen”, zou de profeet antwoorden. Maar misschien zou er bij ons dan toch nog enige twijfel zijn. We hebben hier toch een profeet voor ons? Moeten we niet verder vragen?

Is het allemaal wel zo duidelijk wat en wie hier goed of slecht is? En dan nog wat: profeten hebben vaak ook wel heldere inzichten over de toekomst. Hoe gaat dit aflopen?

Voor mij zijn dit open vragen. Ik ben geen profeet, doch slechts een Schriftgeleerde. U weet wat er over die beroepsgroep gezegd wordt in het Nieuwe Testament dat je met dat soort mensen op moet passen. Ze zijn geneigd de teksten van de heilige Schrift naar hun eigen hand te zetten. Laat ik me dus bescheiden opstellen en u slechts de vraag doorgeven: mogen wij ook profetische tegenspraak verwachten en hoe zou die dan luiden? Ik doe een voorstel:

1. Zolang u zelf in feite buiten schot blijft, is het allemaal een schijnheilige vertoning. U gebruikt het water hier om uw handen te wassen in onschuld.
2. Ga wat nuttigs doen en houd uzelf niet voor de gek met uw “groene” stroom, uw biobrandstof op basis van kostbaar voedsel en nu dan uw zuivere water (hoe zuiver is uw flesje Marie Stella Maris?).
3. Laat u niet terneerslaan door cynisme of vermoeidheid. U zit op het spoor van de goede Schepper wanneer u creatief en volhardend blijft zoeken naar en hopen op een leefbare wereld voor iedereen.
4. Geloof in de macht van liefde en saamhorigheid en durf de strijd tegen hebzucht en het ieder-voor-zich aan te gaan.

Kiest u maar en misschien hebt u ook nog wel een idee, hoop of vrees over wat de toekomst brengen zal, ook al bent u dan net als ik waarschijnlijk geen profeet.